

פרשת צו תש"ע הקב"ה בחר בעם ישראל

לא להתחשב בסביבה

ביציאת מצרים עם ישראל יצא לחירת, מהי חירות, האם לעשות כל מה שאני רוצה, זוהי חירות? ודאי שלא! ההיפך הוא הנכון, הוא המשועבד הגדול ביותר, משועבד ליצריו ותאוותיו. המכור לאלכוהול, עושה מה שהוא רוצה, שותה ושותה, אך הוא מכור, אין לו אפשרות להשתחרר מהשעבוד לאלכוהול. חירות היא רק כשאדם שולט על התאוות והיצרים, יודע לבחור בדעתו. המלך הוא השולט, מלך ראשי תיבות, מוח, כבוד, לב. המוח שולט על הרצונות שבלב, ועל הכבוד שפועל ועושה. אולם יש ההולכים לכליון, הכבוד הפועל ועושה, שולט על רצונות הלב, ואף על כוח הדעת שבמוח. זהו שלטון ההולך לכליון. אך המשליט את דעתו על רצונותיו, הרי הוא בן חורין, אינו עבד ליצריו ולתאוותיו.

אולם שלטון דעת האדם גם הוא אינו חירות אמיתית, במסגרת הדעת הטבעית של האדם, האדם בוחר את אמות המוסר, בהשפעת הסביבה הן משתנות במשך השנים, גם מה שאתמול לא היה מוסרי, מחר יהיה מוסרי. לחברה יש כוח אדיר, דוגמא לדבר, שכס בן חמור רצה להתחתן עם דינה בת יעקב, בני יעקב מתנים עמו שכל בני עירו ימולו. ובאותו היום כל בני העיר מלים, כדי ששכס בן חמור יוכל להינשא לבת יעקב, והם ייהנו מהסכם סחר עם בני יעקב. כשלאדם יש השפעה בחברה, יש לזה כוח אדיר, הוא יכול לשנות עיר שלימה. יתרה מזו לצד החיוב, כשלאדם יש השפעה חיובית על הסביבה, הוא יכול להרים את העיר כולה אחריו. אולם המושפע מהסביבה מצב כזה אינו חירות, הוא עבד ליצריו, עבד להשפעת הסביבה. אולם כשאדם נותן לקב"ה להחליט, בוחר שרצון ה' הוא זה שיכוון אותו, הוא משועבד לדעת עליון, דעת שאינה יכולה להשתנות, וכמאמר הכתוב (אסתר ח, ח), "כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב", חוק אינו יכול להשתנות, זהו דעת אמת, דעת שאינה משתנה. זהו חירות אמיתית, חירות הדעת.

אומרים בתפילת מעריב, "ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם". רוב ימי חייו של עם ישראל היינו בגלות, גלות בבל פרס ומדי, גלות יון, גלות רומי שהחריבה את בית המקדש, הרגה את עשרת הרוגי מלכות, הגתה אותנו מארצנו. כיצד אנו יכולים במצב כזה לומר, "עבדים היינו לפרעה במצרים", אולם כעת אנו בני חורין? כאשר בזמן חורבן בית המקדש, בתוך כל הגזירות והשמדות, בתוך תאי הגזים באושוויץ, מסוגל יהודי לחפש קמח למצה, להסב על שולחן הסדר ולומר "אנו בני חורין", זהו חירות אמיתית, חירות הדעת. כאשר האדם שולט על מעשיו, לא שינו שמם שפתם ולבושם, שמרו על הזהות. "עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב" (במדבר כג, ט), הם למדו להיות שונים מכל העולם, לעמוד כנגד כל פיתויי הסביבה. זהו חירות עולם, אדם שאינו מושפע מהסביבה, מהתאוות והיצרים, רק מדבר ה'.

שבת הגדול

ואכן, שבת קודם הפסח, מכונה שבת הגדול. מבאר הטור (אורח חיים, תל):

שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, והטעם לפי שנעשה בו נס גדול, שפסח מצרים מקחו בעשור כדכתיב "בעשור לחודש הזה ויקחו להם שה לבית אבות שה לבית". ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום ה', כדאיתא בסדר עולם. ונמצא שעשירי בחדש היה שבת, ולקחו להם כל אחד שה לפסחו, וקשר אותו בכרעי מטתו. ושאלום המצריים למה זה לכם, והשיבו לשחטו לשם פסח במצות השם עלינו. והיו שיניהם קהות על ששחטין את אלהיהן, ולא היו רשאים לומר להם דבר, ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול.

מצב זה מזכיר קצת את מצבנו כיום, צריך לכבד את השונה, לקבל כל אמונה שהיא, אי אפשר לבטל כל דעה שהיא, גם הקיצונית ביותר, אך עד אמונת ישראל. כשמדברים על אמונת ישראל, אין טיפת כבוד, אותה לא צריך לכבד. כך היה במצרים, להקריב את אלוהי המצרים, היה סכנת נפשות, המצרים אינם מוכנים להבין שיש אמונה שונה, אמונת ישראל שאומרת לשחוט את השם.

היה זה ניסיון גדול לעם ישראל, קושרים את השם למיטה, כדי שכולם ידעו שהולכים לשחוט בעוד ארבעה ימים. זהו סכנה גדולה, משה רבינו אמר לפרעה (שמות ח, כב), "כי תועבת מצרים נזבח לה' אלוהינו הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו", את אלוהי המצרים לא שוחטים לעיניהם, הם יכולים להרוג את השוחטים, זהו פיקוח נפש. כעת עם ישראל עומדים בניסיון, להראות למצרים שהם מאמינים בקב"ה, "משכו וקחו לכם, משכו ידיכם מעבודה זרה וקחו לכם צאן של מצוה" (רש"י שמות יב, ו), ואף שוחטים את אלוהיהם לעיניהם, בלא מורא ופחד. עושים רצון ה'. זהו "שבת הגדול", נס ופלא שהמצרים לא עשו לעם ישראל מאומה.

אף אחר השחיטה, את קרבן פסח חובה לצלות שלם, שכולם יראו שזהו כבש. ואף ידוע שהצלי מדיף ריחו לכל עבר. את הדם לשים על משקוף הבית, ולבסוף לאכול שלם ולא לשבור עצם. אומר הרמב"ם (מורה נבוכים ג, מו), אלו פרטים ופרטי פרטים שכולם יראו ששוחטים שה, אלוהי המצרים. זוהי עבודת המידות להצטרף לציבור של כלל ישראל ולהתנתק מהציבור של מצרים. להראות שאיננו מושפעים מתרבות הגויים. מי שעמד בניסיון קשה זה, להראות שאינו מושפע מאדונו לשעבר, שהוא עם קשה ומלך קשה. היהודי שומע לקב"ה, לא משנה שמו בגדיו ושפתו, מאמין בקב"ה בכל כוחו, ואף שוחט את אלוהי אדוניו לשעבר, זכה לצאת ממצרים.

תנאי לקיום מדינה "אחדות ומשמעת"

עם ישראל יצאו ממצרים לחירות עולם, התעלו דרגה אחר דרגה בימי ספירת העומר, עד שזכו להגיע למתן תורה. בו אמרו "נעשה ונשמע", קיבלו את המצוות, את צורת החיים לפי רצון ה'. "קיבלתם מלכותי, קבלו גזרותי" (מכילתא יתרו, דבחודש ו), מקבלים על עצמנו לעשות רצון ה'. במעמד הר סיני "ויחן שם ישראל נגד ההר" (שמות יט, ב), וברש"י: "כאיש אחד בלב אחד". מביא המהר"ל (נצח ישראל, כה):

וכבר נשאלנו על זה מן האומות, באמרם כי אתם אומרים כי ישראל הם האומה הטובה, ואם כן איך משתוקקין אל הרע תמיד. ולא שהם חפצים ברע למתנגדים להם בדתם, רק כי אותו אשר הוא עמיתו, עמו בתורה ובמצות, מבקש רעתו ולא טובתו, והתורה אמרה (ויקרא יט, יח) "ואהבת לרעך כמוך". ואולי אתם מפרשים, אשר הוא כמוך במעלה ובמדריגה - תאהב אותו. וכל אחד רואה עצמו שהוא יותר במעלה, ולכך אין צריך שיאהב את אחר, עד כאן שאלה שלו. ושאלה זאת היא שאלה קדומה מן האומות על ישראל. ובאמת דבר זה הוא גנאי נגד האומות, כאשר תראה בכל האומות שאין מדה זאת נמצא ביניהם (מדוע עם ישראל שהצטווה "ואהבת לרעך כמוך" כה מפולגים ומפורדים?).

וזאת תשובתנו על דבר זה; מה שאין האומה הזאת באהבה האחד עם אחיו, הוא עצם הגלות, שהפריד השם יתברך את חבור שלהם, וחלקם והפיצם. ומאחר שחלקם והפיצם, דבר זה גורם גם כן שיהיו מחולקים בדעתם. שאם לא היו מחולקים, לא היה מקיים בהם הפיזור והפירוד - אותם שהם אחד, ולב אחד להם. ואם יש להם לב אחד ביחד, אין כאן פיזור בין האומות. כי מה שיש להם לב אחד, הוא מחבר אותם יחד, וגזירת השם יתברך שיהיו מחולקים. ודבר זה הוא מתחייב פיזור ופירוד לבביהם. שאם היה האחד שמח בגדולתו וחפץ בשלוות של אחר, וכי היה זה פירוד, לא היה זה פירוד, רק חבור לגמרי.

על עם ישראל נגזר שיהיו מופרדים זה מזה. חלק מהגלות הוא היא המחלוקת. אם נצליח להתחבר זה לזה, נקרב את הגאולה. תפקידו של עם ישראל הוא להיות באחדות זה עם זה, ומאידך להיות מופרדים ומנותקים מהאומות.

מבאר רבי זלמן סורוצקין (הדעה והדיבור ב טו, ג):

עלינו לשים אל לב, אשר עם הרוצה לחיות חיי חופש בתוך מדינה עצמאית, אשר לא יעלה עליה עול זרים, - לא מספיק לו, שתהא לו כבוד ארץ מיוחדת לשבת עליה, כי אם זקוק הוא עוד לבנים חדורי רצון עז לשבת חדיו, לחיות באהבה ואחוה ולהכנע לפקודותיו של מנהיג ומושל אשר יבחרו מקרבם; ואזרחים מחונכים ברוח האחדות והמשמעת, המדות הטובות, אשר בלעדן אין חיי ממלכה עצמאית אפשריים, כמו שאי אפשר ליחיד, לנפש כל חי לחיות בלי אור, מים ומזון. כי הגוי אשר בניו מתקוטטים תמיד, פור יתפורר למשפחות המתגרות זו בזו, והממלכה שלו - אם יזכה לה - תתפרד למדינות קטנות הנלחמות זו בזו. אך האחדות לבדה לא תספיק לחיי מדינה, כי אפילו אם ישבו כאחים יחדיו, אם לא יסורו האזרחים למשמעת מושל ומנהיג מקרב אחיהם, - הלא יהיו כצאן בלא רועה: שוד וחמס ישמע בעריהם, באין "מלך במשפט יעמיד ארץ" (משלי כט, ד) להגן על חיי ורכוש האזרחים. וסופה של ממלכה, שאין בניה נשמעים למלך ומושל, שתפול בידי זרים, כי המה ינוסו בשבעה דרכים לפני כל אויב, שיצא חוצץ עליהם, תחת פקודת שר צבא ומלך.

הרי שאפילו עם, היושב בארצו, אינו ראוי לחופש ועצמאות עד שיהיו לבניו שתי תכונות, המשמשות יסוד ותנאי לקיומה של מדינה: אחדות ומשמעת. ומעתה הלא אי אפשר לשאול, מדוע לא נתן הקב"ה לבני אברהם יצחק ויעקב כבוד ארץ פנויה ליסד עליה מדינה יהודית בחיי האבות - עד שנבדוק אם היו להם התכונות האלו, ואם לא היתה המניעה מצדם. והבדיקה הזאת הלא מראה לנו, כי אמנם אשמים אנחנו, ומראשית צמיחת האומה עד היום הזה ועד אשר יבא... אליה הנביא לעשות שלום בעולם "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" (מלאכי ג, כד) - לקיים אנחנו בחסרון או ברפיון תכונות אלו: הלא תראה, שאבינו הראשון נלחם לא רק במלכו (נמרוד) ואזרחי מדינתו, אלא אפילו במשפחתו ובית אביו על אמונתם באלילים. וכאשר לא עלתה בידו להטותם אל האמונה הטהורה, יצא מארצו וממולדתו ומבית אביו. ואפילו עם לוט בן אחיו שהלך עמו לארץ כנען, לא יכל לשבת יחדיו וצוה עליו (בראשית יג, ט): "הפרד נא מעלי", אחרי מריבה שהיתה בין רעי אברהם ובין רעי לוט (שרעו בשדות אחרים). ולבסוף נתגלה, כי גם בביתו של אברהם לא היתה אחדות בין בניו גופא עד שהוכרח לגרש מביתו את בן האמה (ישמעאל בנו) ולשלח את בני הפילגשים אשר לו אל ארץ קדם. ובביתו נשאר רק בנו יצחק, אשר רק הוא הלך בדרכי האב ונקרא לו זרע, כמוכן שאי אפשר היה ליסד מדינה מבן אחד.

גם בביתו של יצחק לא היה שלום-בית בין שני בניו, שהתרוצצו בעודם בבטן אמם, ותמיד רבו ביניהם על הבכורה והברכות עד שברח יעקב מפני עשו אחיו, שהתנחם להורגו. כעבור עשרים שנים שב הביתה אל יצחק אביו, ואז יצא עשו אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו, כי לא יכלו לשבת יחדיו.

אבל אם היה עוד מקום לקטטות ומריבות בין בניו של אברהם ויצחק, שהיו נבדלים איש מאחיו באמונות ודעות, הרי קשה להבין את הפירוד, ששרר בין בני יעקב, ש"מטתו היתה שלמה", - בין שנים עשר שבטי קה, שהיו כולם אהובים, כולם ברורים, ואף על פי כן נפרדו לשלש משפחות, המתגרות זו בזו: בני לאה היו מבזים את בני השפחות, ושונאים את יוסף בן רחל ולא יכלו דברו לשלום, והוא מצדו היה מביא את דבתם (של בני לאה) רעה אל אביהם. ולא עוד אלא שאז נתגלה ה"מום" של בני יעקב: חסרון משמעת, אי-רצון להכנע למושל ומלך מקרבם עד כדי כך, עד שהתנכלו להמית

את אחיהם יוסף, נער בן שבע עשרה שנה, שסיפר להם לפי תומו, שראה בחלום והנה אלומותיהם משתחוות לאלומתו... לא בשביל שמשל ממש עליהם, אלא בשביל חלום של ממשלה רצו לשפוך את דמו: "ונראה מה יהיו חלמותיו". ורק התערבותו של יהודה, שגבר באחיו בעצתו למכור את ה"מלך" לעבד עולם, היא שהצילה את יוסף ממות. אבל גם יהודה לא האריך ימים על "ממלכתו" כגדול האחים, אשר אחיו נשמעים לו, ולא עברו ימים מועטים עד אשר עשו אחיו "מהפכה" והורידוהו מגדולתו: "ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו" (בראשית לח, א) - "ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם אמרו אתה אמרת למכור אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך" (לשון רש"י שם).

אחרי כל אלה הלא נבין, מדוע כל הגויים ישבו שלווים ושקטים בארצותיהם ומלכיהם ושריהם בראשם, ובני יעקב התהלכו מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר - מפני שלא היה להם לא מדת השלום ולא מדת ההכנעה, לא אחדות ולא משמעת למלך ושרים, שני התנאים, שבלעדם אי אפשר לממלכה להתקיים. וכשם שאין מלך בלא עם, כך אין עם חפשי בלא מלך ומושל מקרבו, ואין ממלכה בלא אחדות בין יושביה.

מלחמת האבות הקדושים באלילים ובטומאה השרישו מעט מעט בהם ובבניהם רוח הבקורת העזה

ואם יפלא ממך הדבר ותשאל, מאין להם לבני אברהם יצחק ויעקב תכונות רעות כמריבה וחטאת מרי? ממי ירשו את המדות האלו? - מאבותיהם עמודי העולם! הכיצד?! האבות הקדושים, שקבלו עליהם את התפקיד להעביר גילולים מן הארץ ולהפיץ בה אמונה טהורה באלהים חיים ומלך עולם, הוכרחו לנהל מלחמת תגרה נגד עובדי האלילים, כהניהם, שריהם ומלכיהם (שעל פי רוב עשו את עצמם לאלהים). בשכלם הבהיר ובמתק לשונם העבירו תחת שבט הבקורת את כל האלילים, מאדם ועד בהמה ועד צבא השמים, וילחמו נגד האמונות התפלות, ויקראו בשם ה'. כמובן נעשו על ידי זה אנשי דב ומדון לכל הארץ. ואבינו הראשון, שהתחיל במלחמה זו, קבל את השם "עברי", רוצה לומר שכל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד (בראשית רבה מב, ח), "כל העולם כולו", שהרי לא שמע אפילו תורת אביו ושבר את צלמיו; "כל העולם כולו", שהרי הושלך לכבשן האש על אשר מרד במלכו (נמרוד) ולא שמע לפקודתו להשתחות לאלילים. והמלחמה הקדושה הזאת בעבודת אלילים, ורוח המרי נגד המלכים (ובפרט נגד אלה שהחזיקו את עצמם לאלהים) ופקודתם לעבוד עץ ואבן - המה שהשרישו מעט מעט בגבורי הרוח ובבניהם אחריהם, ההולכים בדרכיהם, דרך ה' - את רוח הבקורת העזה (שסופה מריבה) על כל דבר מקובל בעולם כמשכל ראשון ואת רוח המרי נגד מלכים ושרים, המשמשים בכוחם כי עז להעביר את האדם על דעתו בענייני אמונות ודעות.

תפקידו של עם ישראל הוא להילחם בעובדי עבודה זרה, לכך הוא קיבל את כוח הביקורת, את הכוח לעמוד איתן כנגד המלעיגים עליו, להתנתק מהשפעת הסביבה, להילחם באותם שאינם מקיימים את התורה והמצוות. אולם לעיתים האדם לוקח את כוחותיו לצד השלילה, ליצור מחלוקות בעם ישראל חס ושלום, זהו הניסיון, לקחת את הכוחות רק לצד החיוב, לשמור על אחדות עם ישראל, ומאידך להתנתק מאומות העולם, לדעת לעמוד איתן כנגד השפעת הסביבה. זהו כניסיונו של המלך, "מלך שמחל על כבודו, אין כבודו מחול, שנאמר (דברים יז, טו-כ): "שום תשים עליך מלך", שתהא אימתו עליך". ומאידך המלך עצמו מצווה "לכלתי רום לבבו מאחיו". חובה לכבד את המלך, למלך אף אסור למחול על כבודו, אך למלך אסור לדרוש כבוד, הוא מצווה להיות עניו. עליו להיאבק לא להיות מושפע מהסביבה המצווה לכבדו.

לכך באים יסורים על עם ישראל, כשהכל רגוע יש רצונות ותאוות, תאוות האחד סותרות לתאוות רעהו, במצב כזה מתחילות מחלוקות. אך כשיש יסורים האדם מתנתק מהיצרים והתאוות, תאוות רעהו המפריעות לו, גם הן בטלות. ושניהם מתמודדים יחד כנגד האויב המשותף. במצרים עם ישראל היו מאוחדים, השעבוד הנורא, הצרה המשותפת איחדה ביניהם, לא היה בהם דילטורין.

בחירת אברהם ועם ישראל - לא על פי מעשיהם

מבאר השפתי חיים (מועדים ב, 307):

אברהם אבינו, הנקרא אברהם העברי, וכפי שדרשו חז"ל (בראשית רבה מב, יג; פסיקתא רבתי, לג; ילקוט שמעוני, עג) שכל העולם מעבר אחד והוא מעבר השני - הוא שעמד כנגד דורו, ובעצם כנגד עשרה דורות שמנח ואילך; הוא שנתעורר בעצמו להכיר את בוראו, כמו שאמרו חז"ל (נדרים דף לב.) "בן שלוש שנים הכיר אברהם את בוראו". והנה עליו אומר הכתוב "ואקח ... אברהם", ופירש במצודת דוד: "בחסדי נטיתי לבו מדרך אביו ואחיו, ואקח אותו מביניהם, שלא יהא נמשך אחר דעתם הכוזב". - לא אברהם הוא שלקח את עצמו, אלא הקב"ה לקחו, הקב"ה הוא שפעל לבדו בליקחת אברהם למען יצירת כלל ישראל שיצא מאברהם בעתיד; עם שאילולי יציאתו של אברהם מעבר הנהר אפשר ולא היה קיים כלל. לא אברהם מסר עצמו לקב"ה אלא כאמור (נחמיה ז, ט) "אתה הוא ה' האלוקים אשר בחרת באברהם", הקב"ה הוא שבחר באברהם.

וכך ביאר המהר"ל (נצח ישראל, יא): "אבל עיקר הבחירה שבחר ה' יתברך באברהם לא היה בחירה פרטית רק שבחר בו ובזרעו בחירה כללית, שהבחירה הפרטית הוא לפי המקבל - תלויה במעשיו - ואם נשתנה המקבל ישתנה הדבר... ואם כן היה זאת האהבה תלויה בדבר - במעשיו הטובים של אברהם וכל אהבה תלויה בדבר בטל דבר האהבה, לפיכך אל בחירה הפרטית יש שינוי ולא אל הבחירה הכללית... לומר כי הבחירה הזאת - הבחירה באברהם - לא תליא בזכות - של אברהם - כלל, לכך אי אפשר שיהיה דבר זה בטל". וכן בחירת עם ישראל לעם ה' וקבלת התורה, באה מצד ה' יתברך ולא היתה תלויה ברצונם ובמעשיהם הטובים של ישראל, כפי שביאר המהר"ל (שם, ובהקדמה לאור חדש), מדוע הקב"ה כפה על ישראל הר כגיגית בקבלת התורה אע"פ שאמרו נעשה ונשמע? "אלא הטעם כי קבלת התורה הכרחי, ואילו היו מקבלים עליהם את התורה מרצונם היו סבורים כי הדבר תולה בדעתם, ואפשר שיהיה פירוד לדבר זה שאם לא ישמרו התורה יהא ביטול לנתינתה, אבל עתה שהיתה קבלת התורה הכרחי, אם כן אי אפשר שיהיה ביטול והסרה לדבר זה..." נמצא שכל יצירת עם ישראל מהבחירה באברהם עד קבלת התורה דרך גלות וגאולת מצרים הכל נעשה על ידי ה' יתברך לבדו "ככבודו ובעצמו" ומצדו יתברך, בלתי תלוי במעשי האבות וישראל.

הקב"ה שאל את כל האומות האם רצונם לקבל את התורה (מכילתא יתרו, דבחדש, ה), אך ודאי שהבחירה לבסוף הייתה בעם ישראל. אומה שהייתה מסכימה לקבל את התורה, הקב"ה היה שואל אותם את שאלת משה רבינו למלאכים (שבת דף פח:), "למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם". כדי לקבל את התורה, חייבים לעבור את כור ההיתוך במצרים, אותו לא הייתה אומה שעברה חוץ מעם ישראל. הבחירה בעם ישראל אינה מפני שעברו את כור ההיתוך במצרים, כיון שאמרו "נעשה ונשמע". הקב"ה בחר בעם ישראל, ולכך הוריד אותם למצרים כדי שיוכלו לקבל את התורה המוכרחת לקיום העולם.

הקב"ה לא בחר בנו מחמת סיבה, דוגמא לדבר, בעל העוזר לאשתו כדי שהיא תעזור לו, אין זה עזרה עבודה, הוא מכוון לעזור לעצמו... הנתינה צריכה להיות במטרה לעזור לה, לא עבור עצמו. אם הקב"ה היה בוחר בעם ישראל כיון שהם מקיימים את מצוותיו, כבר בחטא העגל הייתה בטלה הבחירה, הם אינם מקיימים את המצוות. הקב"ה בחר בעם ישראל בלא טעם וסיבה, ולכך גם כשהם חוטאים, הם נשארים בניו. והיפך הדבר, כשעם ישראל חוטאים, "בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם". עם ישראל מוכרחים לקיום הבריא, ולכן הקב"ה מביא עליהם ייסורין, כדי שיחזרו בתשובה, יקיימו את העולם.

התורה בשביל ישראל

הר"ן (דרשות, א) מביא: "ולכן אנו מזכירין תמיד בתפילתנו ומועדינו זכר ליציאת מצרים, גם במועדים שאינם נמשכים עם יציאת מצרים כלל, כראש השנה ויום הכיפורים, מפני שהענין ההוא הורה שה' יתברך חפץ בנו ומנהיגנו ומורנו הדרך אשר נעלה בה אל העולם העליון", ביציאת מצרים הקב"ה בחר בנו, במתן תורה אנו בחרנו בקב"ה, לשמוע בקולו ולקיים מצוותיו. רבי ישראל סלנטר (אבן ישראל, מאמר בעניין חיזוק לומדי תורתנו הקדושה) מביא, "כי המדרש (קהלת רבה א, ט) יחקור אם ישראל נבראו בשביל התורה או התורה בשביל ישראל, ומסקנת המדרש כי התורה בשביל ישראל". בטעם הדבר מביא רבינו יונה (שערי העבודה, ב), "יש לנו לדעת כי ח' יתברך בחר ישראל מכל שבעים אומות, מפני שהם מקיימים התורה והמצוות באימה ובריאה, בכל לבבם ובכל נפשם".

עם ישראל מקיימים את התורה, עבורם נבראה התורה, עבורם נברא העולם. לכך הם ירדו למצרים, הקב"ה אומר למשה רבינו (שמות ג, יב), "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה". יציאת מצרים הייתה כדי שנקבל את התורה. זהו בן חורין אמיתי. "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" (אבות ו, ב). לכן אומרים קריאת שמע פעמיים בכל יום, לזכור ולהזכיר שיצאנו ממצרים, לזכור שאנו בני חורין, הדעת שולטת על הרצונות והתאוות. על כך אנו מודים בליל הסדר, "מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו". אבותנו עבדו עבודה זרה, הקב"ה בחר בנו וקירבנו לעבודתו, הוא נתן לנו את הכוח להיות בני חורין, לא להיות מושפעים מהסביבה, להתחבר אליו.

גילוי שכינה במכת בכורות

הקב"ה השפיע עלינו גילוי שכינה אדיר במכת בכורות. בעל ההגדה מוסיף, "ובמורא גדול", זו גילוי שכינה. כמה שנאמר (דברים ד, לד), "או הנסה אלוקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באתת ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ה' אלוקיכם במצרים לעיניך". כשמשה רבינו רצה להתפלל שתפסק מכת ברד אמר (שמות ט, כט), "כצאתי את העיר אפרש את כפי אל השם", וברש"י: "אבל בתוך העיר לא התפלל, לפי שהיתה מלאה גלולים". אך במכת בכורות, הקב"ה ירד בעצמו בגילוי שכינה לתוך טומאת מצרים. הקב"ה ירד בתוך הענן, באוהל מועד הגילוי היה בענן, לשון הרמב"ן בהקדמתו לשמות על האבות, "שהיה סוד אלוק עלי אהליהם", השראת השכינה היא בענן. לכך "וראה כל העם את עמוד הענן עמד פתח האהל וקם כל העם והשתחוו איש פתח אהליו" (שמות לג, י), רק מי שראה את השראת השכינה, התעלה להשגות עצומות. במכת בכורות הקב"ה ירד בכבודו ובעצמו, היה גילוי שכינה, הענן ירד במצרים, הייתה הפרדה בין מצרים ובין עם ישראל. בכורי מצרים מתו, ובכורי ישראל ניצלו. בנס מופלא זה, עם ישראל התעלו והתקרבו לקב"ה, קיבלו דבקות רוחנית, השראת השכינה לכל עם ישראל.

דרגה זו הייתה גם ביציאת מצרים, "ואשא אתכם על כנפי נשרים" (שמות יט, ד) וברש"י, "כנשר הנושא גוזליו על כנפיו, שכל שאר העופות נותנים את בניהם בין רגליהם, לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם, אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם, שמא יזרוק בו חץ, לפי שאין עוף אחר פורח על גביו, לכך נותנן על כנפיו, אומר מוטב יכנס החץ בי, ולא בבני. אף אני עשיתי כן, (שמות יד, יט-כ) "ויסע מלאך האלוקים", "ויבא בין מחנה מצרים, והיו מצרים זורקים חצים ואבני בליסטראות והענן מקבלם". הקב"ה שם מחיצה בין עם ישראל לבין המצרים, ובכך כל החיצים חזרו על המצרים ולא פגעו בעם ישראל. גילוי השכינה שהיה במכת בכורות, ירדת הענן בארץ מצרים, הייתה גם ביציאתם למדבר, כשהמצרים רדפו אחריהם. כל ימי עם ישראל במדבר, היו מוקפים בענני כבוד. הקב"ה העלה אותנו לדרגות נשגבות.

ביציאת מצרים עם ישראל זכו לחירות עולם. הקב"ה בחר בנו, והעלה אותנו לדרגות נשגבות שלא מבחירתנו, קירב אותנו אליו, חירות נצחית שאינה יכולה להינטל מאיתנו גם בשעבוד גופני הקשה ביותר. על כך אנו שמחים ומודים לבורא העולם בליל הסדר, שהוא הזמן המסוגל להגיע לדרגות נשגבות. עד כמה שנתכונן כראוי להתעלות בליל הסדר, נזכה להשראת השכינה בדרגתנו, ולגאולה השלמה במהרה בימינו אמן.